

Koncem 18. stoletja je pa navada, da so imeli na dvorih pritlikavce, izginila; slavnosti knežje gospode so prišle ob prijetno zabavo, ki so jim jo nudili pritlikavci. Od tedaj so se pomešali pritlikavci »med ljudstvo«, kazali so se za denar ob cerkvenih slovesnostih in letnih semnjih. Neki šved, 32 cm visok, se je napotil v svojem 40. letu na »umetniško potovanje« skozi Nemčijo — mnogi stari Nemci so ga dobro pomnili. Tudi neka ženska iz Vogežov, 66 cm visoka in 64 let stara, je dolgo hodila okoli po svetu. Slaven pritlikavec je bil tako imenovan admiral Tom Pouce, ki se je prekucaval v svoji gala-uniformi po mizi, žvenkljal z ostrogami, preteče vihtel sabljo in kadil smotko, ki je bila polovico manjša kakor on sam. Kadar je govoril, so se ga otroci zelo zbal, kajti njegov glas je bilo slišati kakor kikerikanje petelina. Po mnenju nekaterih je že umrl, po mnenju drugih pa še živi v Londonu bogat od »zaslužkov«, ki si jih je pridobil s svojimi predstavami. V zadnjih časih se je spet kazal marsikak pritlikavec proti plačilu tu in tam, a ljudje dandanes nimajo več posebnega zanimanja za take izrednosti. In to je tudi prav : Kaže napredek v civilizaciji in plemenitost.

Viri: Dr. Paul Hess: »Die deutsche Mythologie.« — Dr. Johann Habicht: »Der Mensch und sein Organismus.« — Karl Altstein: »Die Zwerge«.

Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

6. Lašče.

(Nadaljevanje.)

Rakor vsa Kraško-dobrepoljska kotlina, severno od Lašč, je bila tudi kotlina južno in jugovzhodno pod sedanjim trgom Lašče v sivi starodavnosti jezerišče. Voda si je pa tekom stoletij poiskala podzemeljsko pot in odtekla. V predrimski dobi je bil ta svet vsaj nekaj obljuden. Na hribu svetega Roka, jugovzhodno pod trgom, je bilo prazgodovinsko gradišče. To gradišče je imelo zvezo skozi Ponikve in Staro apno z gradiščem na Sloki gori nad Turjakom in to zopet na eni strani z gradiščem na Golem, na drugi pa z gradiščem na Tabru v šentjurski župniji.¹ Stara cesta od Čušperka preko laškega gozda je ostanek rimske ceste, ki je držala na Lužarje. Po vsem gorskem grebenu od Strmeca v Bloški župniji preko Lužarjev v laški župniji in dalje proti Krvavim pečem in od tam na Rakitno so bile izpeljane »rimske šance ali ajdovski zid«. Preko teh »šanc« je držala rimska cesta. Vodila je od Cerknice preko Blok

¹ Izv. Muz. dr. 1904. 139.

do vasi Sela (1½ ure od Roba). Tu so imeli Rimljani svojo močno utrjeno carinsko postajo. Od tu je peljala cesta čez Mačkovec, Purkače, pod Kureščkom, čez Golo, Skrili in Dobravce do Iga. Za gorskim grebenom med Lužarji in svetim Primožem je bila večja rimska naselbina. V to je razen prej omenjene poti od Iga, čez Sela, držala tudi rimska cesta od Čušperka preko Lašč in Lužarjev.²

Vihre ljudskega preseljevanja so se gotovo dotaknile tudi tega sveta. Ljudstva, ki so drla proti Italiji, so se držala rimskih potov in cest. O laškem kraju pa ne zremo do rimsko-nemške vlade ničesar. Ti vladarji so pa podelili v XI. stoletju oglejskim očakom — da so imeli preko njih očakovine nemoten in neoviran prehod — večji del naše Notranske in Dolenjske. Očaki so pa zopet podeljevali ta podarjeni svet raznim plemičem, da so jim bili kot svetnim gospodom bojni zavezniki. Tako nahajamo v velikoláškem okolišu že v XII. stoletju sledove o Turjaških, Ortenburžanih, Sovpeških in Heunburžanih.³

Na prošnjo treh savinjskih mejnih grofov: Henrika, Dietrika in Majnholma⁴ je ustanovil oglejski očak Peregrin I. (1132—1161) cistercijski samostan v Stični leta 1136. Ti grofje so odstopili svoja zemljišča v Stični za gradbo samostana, ker je kraj ustrezal vsem zahtevam pravil cistercijskega reda, in dobili so zato v zameno manj vredna zemljišča v šentviški župniji v bližini Stične.

Deset let pozneje je podaril Dietrik tudi svoje posestvo v Laščah »villam in Lasis« stiškem samostanu. Stiški menihi so iztrebili gozde pri Laščah in tam ustanovili pristavo kakor ob Krki na bajnofu (Weinhof). Pozneje so priredili enako pristavo tudi na Slévicu. Njih sosedje so bili Heunburžani, ki so se začeli prepirati z menihi zaradi mej. Na ukaz oglejskega očaka se je leta 1230 določila natančna meja.⁵ Iz takrat izdane listine posnamemo, da je bil stiški svet ondaj že precej obsežen. Razprostiral se je v okviru te-le meje: Od Lužarjev do Lašč in od tam do Rašice je delala mejo pot, po kateri je speljana sedanja cesta. Od vasi Rašice je bila pa meja potok Rašica do svojega izvira na Lužarjih.

Učeni zgodovinar Franc Richter⁶ dokazuje, da so bili omenjeni plemiči Heunburžani turjaškega rodu. Vendar je pa po zatrdilu mlajših zgodovinarjev bolj verjetno, da so bili iz rodu grofov Plajenskih. Ti so bili mejni grofi v savinjski pokrajini in sorodni z rodom Sovpeških, ki so imeli od nekdaj svoja posestva okoli Dobrépolj in Ribnice.⁷ Ker je bila njih posest osredotočena v višnjegorskem gradu, so se imenovali tudi plemiči Višnjegorski.

² Müllner, Emona 92—93, Blätter aus Krain 1861. Die Römerschanzen in den Julischen Alpen. Hitzinger.

³ Mell, Entw. Kr. 61—64.

⁴ Beri: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 1919. str. 193—200.

⁵ Schumi, U. u R. B. II. 55.

⁶ Archiv II. 1830.

⁷ Mell, Entw. Kr. 63.

Menihi so velikoláški svet obljudili in obdelovali. Bili so prvi dušni pastirji takratnega ondi bivajočega ljudstva. Sezidali so prvotni cerkvi v Laščah in na Slévicu. Listina iz leta 1230. nam pove, da je bival v Laščah menih Herand kot oskrbnik (magister). Danes pa ni med ljudstvom nobene spomina več na bele menihe. Stiški samostan namreč so koncem 14. stoletja opravljali slabi gospodarji. Marsikaj samostanskega posestva se je moralo odprodati. Že leta 1300. najdemo na Slévicu druge gospodarje, Turjaške.⁸ Še hujše pa je bil samostan prizadet za časa turške sile. Takrat izginejo menihi iz tega ozemlja popolnoma.

Turki so okoli Lašč večkrat in hudo razsajali. Posebno hudi napadi so se izvršili leta: 1415., 1469., 1471., 1472., 1473., 1528., 1546., 1598. Najhujši napad pa, ob katerem so Turki ta kraj popolnoma razdejali, se je izvršil leta 1528. Takrat so napadli Kočevje, Ribnico, Ortnek, Nadlišek, Bloke, Lož in Cerknico. Požgali so, kakor poroča Trubar sam, cerkev svetega Jerneja na Rašici, v Laščah in napadli tabor na Slévicu. Tabor so sicer obvladali, morijo je pa preprečila nagla in nenadna pomoč od strani kranjskega plemstva. To pomoč so ljudje pripisovali priprošnji Marijini, kateri na čast je zložil Laščan Josip Stritar v pesmi »Turki na Slévicu« lep hvalospev.

(Konec.)

⁸ Schumi, Arch. II. 252—262.

M. Fontana d. C.:

Zakaj?

Misel moja plove
daleč na jug,
na solnène jadranske bregove.
Tam postoji
in se začudi.
Tam obstrmi in vzdrti...
In kot v težkih sanjah tresoč se otrok
zaplaka misel
ob teh bregovih
v teh grenkih dnovih — —
Zakaj pač, zakaj — ?
Bili so nekdaj naš raj.

